

apud intellectum est, non apud sensum. Ad tertium respondeatur in sensu proprie non inventari abstractionem formalem, provenientem scilicet ex virtute potentiae : quod ergo sensus illo modo abstrahat, cognoscendo nimirum : colorem absque sapore, limitatio est virtutis ipsius, quod nequeat ultra colorem amplius aliquid attingere, non autem propria, ac praecisiva abstractio. Negatur igitur argumenti consequentia : nam abstractio universalis ex virtute et immaterialitate potentiae provenit, ille autem modus abstractionis non item.

Quid sit abstractio intellectus, et quomodo fiat.

DUBIUM IV.

19. *Abstractio alia est speciei intelligibilis, alia natura communis.* — Quarta dubitatio ex superioribus quoque ita resolvenda constat nimirum ex dictis abstractionem, vel posse referri ad speciem ipsam, vel ad naturam repräsentantem in specie : si ad speciem referatur, operatio est intellectus agentis, qui abstrahere dicitur species a phantasmatis propter rationem in præcedentibus allatum : si vero referatur ad naturam repräsentatam, communiter etiam asseritur hujusmodi abstractionem fieri virtute intellectus agentis producentis speciem representantem nudam per universalis naturam. Verum ex dictis liquet intellectum agentem talem aliquam speciem non producere. Ea ergo abstractio operatio est intellectus possibilis, qua naturam universalem considerat absque conditionibus individuantibus, sic enim per actum illum repräsentatur natura, ut universalis, atque abstracta.

20. *Abstractio formalis quid.* — *Quid abstractio universalis.* — *Utraque ad quid inseriat.* — Estque hoc loco notandum, abstractionem aliam dicci universalem, aliam formalem : per hanc uniuscujusque rei propria ratio concepit, non attendendo ad cætera sibi forte adjuncta : quomodo in scientiis abstrahimus essentiam a proprietatibus, genus a differentia, etc., ut uniuscujusque propriam rationem investigemus. Atque hæc formalis abstractio distinctionem aliquam supponit inter rem abstractam et cætera, a quibus abstrahitur, vel sine quibus consideratur unde proprie non causat distinctionem, sed concepit. Abstractio universalis, ut sic, fit ab inferiori : dico autem, ut sic, quia superius abstrahi etiam potest praecisive, seu abstractione for-

mali, considerando illud secundum ea, quæ ex propriis actualiter habet, non consideratis inferioribus. Alio ergo modo abstrahitur superius, ita ut in potentia claudat inferiora, et haec dici solet abstractio universalis, ut sic, quia in ea concipiuntur res, ut universalis et communis. Praeter has vero abstractiones nulla alia in intellectu reperitur, ut experientia constat : fueruntque necessariae, et sufficientes ad res perfecte cognoscendas, nam abstractio universalis fuit necessaria ad adstruenda objecta scientiarum perpetua : formalis quoque fuit necessaria ad perfecte comprehendendum objectum, distinguendo omnia, quæ illi convenientiunt. Unde haec duæ abstractiones se invicem juvant, et sibi deserviunt : utraque autem illarum ex virtute et immaterialitate intellectus provenit, quia enim intellectus immaterialis est, minime subjicitur materialitatib[us] objecti, sed vincit illam, et quantum fieri potest ipsum spiritualis. Rursum, quia immaterialis est, subtilitatem habet ad dividendum cuncta, et penetrandum quid sit uniuscujusque eorum proprium : ac denique quia incorruptibilis est, potest incorruptibili modo res universales concipere.

An universale fiat per comparationem, an vero per abstractionem.

DUBIUM V.

21. *Ultima dubitatio enucleatur.* — Ultima dubitatio ex dictis quoque decidenda est, quo modo universalis fiat ab intellectu, per abstractionem ne, an vero per comparationem? Quæ versari solet latissime in principio logice : sed immerito, ibi enim multis etiam verbis intelligi vix potest, hic vero perfacile. Notandum est, naturam, quæ ab intellectu universalis concipiatur in rebus ipsis reperiri, et a parte rei habere universalitatem quamdam, quæ in unitate ejusdem naturæ in multis existentis sita est. Unde natura sub hac universalitate non fit, sed potius cognoscitur ab intellectu; haec porro universalis natura a parte rei non subsistit abstracta ab individuis, imo existit facta particularis : intellectus autem cognoscit illam abstracte, cognoscendo scilicet solitariam, ac sine individuis, et in ea quidem sic abstracta duo possunt considerari. Primum est essentia : secundum modus essendi, quem in intellectu habet, nimirum esse abstractum. Primum realiter datur in natura, seu ipsa est natura, cognosciturque ab intel-

lectu directa cognitione, quæ solet dici prima intentio, seu conceptus formalis : natura vero sic cognita prima intentio objectiva, sive objectivus conceptus. Secundum autem non est quidem in natura ipsa realiter, quia natura, ut diximus, realiter non est abstracta : neque tamen est secunda intentio, seu relatio rationis, quia ejusmodi entia non nisi dum cognoscuntur, existunt : quando autem primo natura abstracta concipiatur, nullum adhuc ens rationis ab intellectu concipiatur : nullum ergo tunc ens rationis est a quo natura dicitur abstracta : talis ergo denominatur extrinsece ab actu intellectus, in quo abstracta repræsentatur, et per quem sic abstracta cognoscitur, quemadmodum res visa dicitur, vel amata denominatione extrinseca : cum ergo in natura abstracte cognita duo illa reperiantur, natura videlicet, ejusque abstractio, intellectus directa operatione cognoscit naturam ipsam, per virtutem autem reflectendi non sistit in ea directa cognitione naturæ, sed ultra procedit considerando modum, quæ natura ipsa habet, ut est cognita, deprehenditque nudatam omni contractione, ac nudatam ipsam quasi formam quamdam naturæ considerat, ratione cuius plura ipsa respicit, a quibus fuerat nudata, sive abstracta. Atque haec vocatur notitia comparativa, seu secunda intentio formalis : natura vero, ut sic, cognita, appellatur secunda intentio objectiva. Est scilicet haec vis intellectus nostri, ut quoties deprehendit rem ab aliquo extrinseco denominari, quo exactius denominationem ipsam comprehendet, sic eam fingat, ac si rei denominatæ formalis aliquam denominas adhæret, et hoc modo innumeris fingis relationes rationis, ut relationem creatoris in Deo, relationem visi in pariete : idem ergo fit in proposito.

22. *Universale triplex, de quo in disp. 6 Metaphysice, sect. 8, a n. 5.* — *Concinit auctor, disp. ult. Metaphysice, initio.* — Ex his constat triplicem posse considerari universalitatem in natura. Primam, qua a parte rei dicitur universalis : alteram, quam habet ab intellectu per extrinsecam denominationem et abstractionem, juxta quam ipsa natura repræsentatur, ut communis, et indifferens : tertiam relationis, quæ est quasi applicatio secundæ universalitatis ad naturam ipsam, ac si in illa existeret realiter. Naturæ primo modo solet dici universale physicum, quia ut sic est subiecta motui et accidentibus sensibilibus. Secundo modo dicitur universale metaphysicum. Tertio universale logicum : quamvis appellata

tiones ejusmodi non sint omnino necessariae : prima enim universalitas potest optime metaphysica dici, quia a metaphysico consideratur, et quia in rebus metaphysicis abstrahentibus a materia secundum esse reperitur. Secunda quoque universalitas, quamvis metaphysica dicatur, eo quod ad metaphysicum pertineat inquirere, an natura abstracta sit a parte rei, nec ne : attamen dici etiam potest physica, quia cum illa abstractio sit opus intellectus, physicus disserendo de operibus intellectus debet etiam de illa abstractione agere : quod logico quoque incumbit ea ratione, quia operations intellectus considerat, ac denominations simul ab eis provenientes : sicut considerat rationem prædicati subjecti, et similium. Universale denique tertio modo logicum vocari consuevit, quia communiter censemur, artificem dialecticum præcipue agere de entibus rationis : sed revera magis proprium est Metaphysici, cuius est entia rationis a realibus distinguere, et illorum entitatem investigare dialectici vero non item, quin potius nimis id extrinsecum est privatio fini illius : sed quidquid sit de nominibus, utendum illis erit cum pluribus.

23. *Dubitacionis resolutio.* — Ex dictis patet solutio hujusce dubitationis postremæ, quæ tribus conclusionibus continetur. Prima. Universale primo modo non fit ab intellectu, sed illius cognitioni supponitur. Haec in logica probata est a nobis, atque etiam inferius magis probanda. Secunda. Universale secundo modo per abstractionem intellectus efficitur. Tertia. Universale tertio modo, quod logicum vocatur, in relationeque rationis consistit per actum reflexum, qui etiam notitia comparativa dicitur, solummodo datur. Universale primo modo ens reale est. Tertio modo est ens rationis pro formalis, ac tale quoque censemur a multis universale secundo modo, quoniam illa etiam universalitas per intellectum efficitur, nihilque ponit in re abstracta : revera tamen rationis relatio non est, sed natura ipsa realis, ut existens sub directa conceptione mentis, atque ut a tali conceptione denominata. Unde universale primo modo reale quippam est, rebusque intrinsecum: tertio modo non nisi quid per actionem fictum, ac tanquam intrinsecum rei cogitatum. Universale denique secundo modo reale aliquid est, rem tamen extrinsece denominans.

24. *Quo pacto quidam resolvant.* — *Quo pacto alii.* — Ex his reconciliantur diversæ opiniones in hac materia. Alii enim dicunt universale

fieri per abstractionem, quod insinuat S. Thomas, 1 p., q. 16, art. 7, ad 2, q. 85, art. 4, et a. 3, ad 4, et opusculo 42, c. 5, et opusculo 55, de Ente et essentia, cap. 4, 7, Metaphysicæ, lectione 13, indicat etiam Commentator 1, de Anima, textu 8, dicens intellectum facere universalitatem in rebus, quod communiter accipitur de intellectu agente producente species universales: nam Commentator ipse 2, de Anima, textu 10, ait intellectum moveri ad ultimam perfectionem a rebus universalibus: movetur autem ab speciebus. Et 3, de Anima, textu 8, scribit, si universalia essent extra animam, frustra ponendum intellectum agentem, quasi ipse ea faciat. Similem sententiam indicat Durandus, in 1, distinct. 3, q. 3, num. 27, et in 2, distinct. 3, q. 7, num. 12, Flandria 7, Metaphysicæ, q. 16, art. 1, et in 3, Metaphysicæ, q. 3, art. 2, Soto, in logica, quæst. 2 et 3, universalium. Alii opinantur universale fieri per notitiam comparativam, sicut etiam sentire videtur D. Thomas 1, Periherm., lectione 10, si inquit, intellectum formare intentiones, attribuendo illas rei intellectæ, dum ipsam comparat ad res, quæ sunt extra animam. Et apertius, 4 part., quæst. 28, a. 4, in corpore, et ad 4, atque ibidem Cajetanus: et rursus S. Thomas, de Potentia, q. 7, art. 1, et opusculo 48, cap. 1 et 2, atque etiam 4, Metaphysicæ, textu 5, Cajetanus, in cap. de Genere, et de Ente et essentia, cap. 3 et 4, paulo ante q. 7, et iterum in ipsa q. 7. Item Ferrarius 4, contra, c. 11, Soncinus 10, Metaphysicæ, q. 15, Scotus 7, Metaphysicæ, q. 18, Antonius Andreas 16, quæst. 17, Antonius Trombetus, in quæstionibus Metaphysicis, q. 2, art. 1, Viguarius et copulata Lovaniensis, cap. de Genere.

25. *Quousque admittenda sit prima opinio.* — Utraque vero opinio potest ad veritatem conciliari, vel etiam ac falsitatem trahi, si perperam exponatur: si enim prima tantum velit, naturam, eo ipso quod abstrahitur, habere modum aliquem universalitatis, quem non haberet in rebus, recte exponitur, sive universalitas, illa vocetur Metaphysica, sive logica, id quod in hunc modum suadetur primo, si vera esset positio Platonis, ideaque hominis esset in rerum natura subsistens abstracta ab individuis, proculdubio haberet alium modum universalitatis, quam nunc habeat: ergo etiam quando concepit illo modo, videlicet tanquam abstracta ab individuis, plane ut sic representata, et concepta habet modum universalitatis quem reipsa non habet. Confirmatur, quoniam illa natura concepta, una est objec-

tive, et præscindit ab inferiori multitudine, estque communis multis: est ergo tunc universalis alio modo, quam in rebus. Secundo. Natura ut abstracta habet alium modum, quam in rebus habeat, id est, non est singularitatis, sed potius indifferentiae et communitatis: ergo. Tertio. Natura per contractionem fit singularis: ergo dum a contractione liberatur, accipit modum essendi contrarium singularitati: ergo fit aliquo modo universalis: si ergo prima opinio hoc tantum dicat, vera erit, si secunda id ipsum neget, erit falsa.

26. *Quousque secunda.* — Quod si prima opinio intelligat, secundam intentionem, seu relationem universalitatis fieri per abstractionem, sine dubio falsa est, cum fiat per comparationem, et in hoc verum habet secunda opinio, hocque negare esset ignorare differentiam inter relationem realem et rationis. Primo, quia si facta abstractione, illico natura abstracta refertur ad inferiora, certe refertur realiter. Probatur: nam vel refertur realiter, vel fingitur referri: at vero referri non fingitur, nisi dum ad ipsa inferiora comparatur, ut ex supradictis patet: ergo si refertur, realiter sane refertur. Secundo. Per meram cognitionem abstractivam non cognoscitur relatio aliqua universalitatis: ergo nec inde consurgit, ullum esse habet. Patet consequentia: quoniam relatio rationis aliud non habet esse, quam cognosci: solum enim existit, cum obicitur intellectui, esse autem objective nihil est aliud, quam cognosci. Certe, si ejusmodi entia rationis existerent etiam quando non cognoscuntur, realia plane essent: non enim medium datur inter esse fictum et reale: esse autem fictum, non est nisi dum fingitur. Tertio explicatur idem per relationes alias rationis: etenim paries, verbi gratia, denominatur visus ante operationem intellectus, et similiter Deus denominatur creator, et tamen neque paries refertur relatione visi, nec Deus relatione creatoris, nisi quando intellectus ea actualiter comparat et refert: nam si ante hanc comparationem referrentur, plane a parte rei referrentur: ergo idem est in præsenti dicendum. Quocirca recte intellecta natura relationis rationis, est in hoc sensu secunda opinio plane evidens: neque ulla alia hic superest difficultas.

CAPUT IV.

QUO PACTO INTELLECTUS NOSTER COGNOSCAT SUBSTANTIAM MATERIALEM, ET ALIA PER ACCIDENS TANTUM SENSIBILIA.

1. *Exponitur difficultas.* — *Prima assertio ejusque probatio.* — Est inter alias lata differentia sensuum ac intellectuum, quod illi in externorum accidentium sensibilium cognitione sistant: intellectus vero ex accidentium cognitione ad contemplanda ea, quæ sub accidentibus cadunt, atque latent, ingreditur: unde intellectus nuncupatur, quasi intus legens: de accidentibus ergo per se sensibilibus nulla difficultas est, qua ratione ab intellectu cognoscantur, nam cum ea species suas sensibus imprimant, consequenter etiam imprimunt in intellectu possibili virtute agentis intellectus: de aliis vero rebus, ut de substantia, et de accidentibus iis, quæ per se non cadunt sub sensum, difficultas restat. Pro qua sit prima conclusio. Sensibilia per accidens non cognoscuntur primo ab intellectu per proprias species. Probatur: nam species, quæ primo fit ab intellectu, est omnino similis in representatione phantasmati, sed per phantasma tantum representantur res secundum accidentia per se sensibilia: ergo eamdem rem, et eodem modo representat species intelligibilis facta ab intellectu agente. Major patet, quia cognition sensitiva est principium cognitionis intellectivæ, nam determinat intellectum agentem ad productionem talis speciei: ergo talis est representata per speciem intelligibilem productam ab intellectu agente, qualis fuerat per sensuum cognita, representataque in phantasma. Occurretur fortasse phantasma non representare tantum accidentia sensibilia, sed etiam aliquo modo subjectum eorum: siquidem illa non abstracte representantur, sed concrete, atque adeo devolvendo in tali representatione subjectum, idque esse satis, ut intellectus agens possit inde propriam subjecti speciem, nimur substantiae eruere. Sed falso occurretur. Primo, quia intellectus agens speciem producit determinatus a cognitione phantasmatæ, quæ non nudum subjectum percipit, sed accidentibus affectum, seu hoc album, hoc quantum, etc., hoc ergo ipsum per speciem intelligibilem spiritualiter representatur. Secundo. Si data responsio vera foret, jam sequeretur, apprehenso per proprium phantasma homine, verbi gratia, confessim intellectum agentem

producre speciem repræsentantem substantiam hominis, atque adeo materiam illius et formam. Consequens, et falsum est, et contra experientiam; ergo, etc. Sequela patet: quia etiam in eo phantasmate confuse repræsentatur hominis substantia. Confirmatur institutum: nam ideo Angelorum, et Dei non potest dari in intellectu nostro species, per quam primo, directeque intelligantur, quia non cadunt sub cognitionem alicujus sensus: ergo eadem ratione res materiales, quæ sub cognitionem alicujus sensus non cadunt, non poterunt primo cognosci ab intellectu per propriam speciem. Atque haec conclusio magis exponeatur in sequenti.

2. *Secunda assertio exponitur.* — *Confirmatur utraque conclusio.* — Secunda conclusio. Intellectus noster non format proprium et distinctum conceptum rerum, quæ sensibiles per se non sunt. Explicatur: nam proprius conceptus alicujus rei dupliciter dici potest. Uno modo, si rei conveniat, ut non conveniat aliis, quo sensu conceptus proprius distinguuntur contra communem, neque de hoc procedit conclusio, sic enim proprium conceptum formare etiam de Deo possumus, cum prædicata quædam, sive attributa de eo concipiamus, quæ nulli alii convenient. Altero modo dicitur rei conceptus proprius, quando formatur ex propria rei similitudine absque analogia, vel negatione: res ergo, quæ sub sensum cadunt, propriis conceptibus secundo modo a nobis concipiuntur, ut experientia constat: quæ vero non cadunt, esto materiales sint, non ita a nobis concipi valent pro hoc statu. Sic ergo explicata conclusio probatur primo. Si rei materialis non sensatae habemus talem aliquem conceptum proprium, esset maxime substantiae materialis, ejusque autem non habemus: ergo nullius. Major propositio est manifesta: nam substantia hujusmodi majorum præ omnibus aliis conjunctionem habet cum accidentibus per se sensibilibus, quorum proprios formamus conceptus. Minor vero probatur: quoniam materialis substantia ex materia, et forma constat, neutrius autem habemus conceptum proprium: materiam namque cognoscimus per analogiam ad artificialium materiarum, subjectumque accidentium: formam vero ex effectibus multipliciter discurrendo deprehendimus, ac tandem explicamus per similitudinem ad accidentales formas. Confirmatur, quia ex vi conceptus, quem de substantia exprimimus, discernere non valimus, an simplex sit, vel composita: hoc